

קאפיציאליזם או סוציאליזם

מדינת ישראל המציאה מזמן מיסטר חברת-כלכלי, שאין דומה לו בעולם. המאה ה-20 עומרת בסימן העימות ההיסטורי בין הסוציאליזם והקאפיטליזם. הסוציאליזם מבקש להעביר את אמצעי-הייצור ומצבורי-ההון לידי החברה. הקאפיטליזם דוגל ביוזמה החופשית וכפעולת השוק החופשי.

מכיוון ששתי השיטות לא הצליחו כל-כך במציאות, קמו נמרצות הומן כמה וכמה רמגונים, שטענו כי יש בידם המפתח לדרך שלישית. בניטו מוסוליני באיטליה, למשל, חר אן פרון בארגנטינה, ולאחרונה גם מועמר קדאפי בלוב, שלא לדבר על רודאללה חומייני באיראן. למרבה הצער, קשה לטעון שהם מצאו את הפיתרון עם כל הענווה, אני מתיימר לטעון כי הגאון היהודי מצא במדינה שלנו שיטה מקורית, המשלבת את הסוציאליזם עם הקאפיטליזם בשילוב מבורך. השיטה שלנו הוקצה מקום מוגדל בכל אחת משתי השיטות הקודמות. השיטה הומצאה בימי המערך, והיא הולכת ומשתכללת בימי הליכוד.

איינברג

זהו קאפיטליזם של רווחים וסוציאליזם של הפסדים. זה פועל כך: אם מיפעל מרוויח, הרי הרווח הזה זורם כולו לכיסי הבעלים הפרטיים, כדי לעודד את היוזמה הפרטית ולהאריך את שם השוק החופשי.

אם, לעומת זאת, המיפעל מפסיד, מועברים ההפסדים לחשבון הציבור כולו, כדי להגשים את האידיאל של טובת-הכלל. כל ישראל ערבים זה לזה, וביחוד כאשר מישוה פושט רגל. דוגמה נאה לפעולתה של שיטה זו ניתנה לאחרונה עליידי הבנקים. כל עוד הרוויחו הבנקים, הרוויחו מנהלים ובעלים. קבוצות ועירות של בעלי-שררה שלטו בבנקים. לציבור הגדול של בעלי-המניות היה השפעה עליונה כפי שיש לחבריי-מפלגות בישראל על מנהיגי מפלגותיהם.

אך כאשר התמוטט מניות הבנקים, בעיקבות המאניפולציות של בעלי-החזקה, פינה הקאפיטליזם בן-לילה את מקומו לסוציאליזם. הציבור כולו התערב, באמצעות הממשלה. ההפסדים הולאמו. כל עסי-ישראל שילם את חשבון המיליארדים. הנכה בקריית-שמונה והאלמנה בקריית-גת תרמו את תרומתם להצלת המניות, שלא היה להם חלק בהן, בהפגנה יפה של סולידריות סוציאלית. איש מהם לא דרש את האלמנת הבנקים, או את מסירת השליטה בהם לבעלי-המניות.

עכשיו זה חוזר על עצמו במיפעל א.ת.א. הוא נרכש בשעתו עליידי קבוצת שאול אייזנברג, המיליונר הבינלאומי המיסטורי, ואני מניח שזה היה עסק טוב בשבילו. מר אייזנברג אינו יודע כמי שעושה עסקים רעים.

כל עוד הצליח המיפעל, לא שמענו על שיתוף עסי-ישראל כרווחי. אני מניח שמר אייזנברג, כמשקיע "זר" (יפאני, במיקרה זה) לא נרשם גם לשלם את מלוא המיסים, כאחד הישראלים הפשוטים.

אך הנה יש צרות, המיפעל מידרדר, ושוב מהדהדת הקריאה: עם ישראל, הושיעה! איך אפשר לעמוד מנגד? עסי-ישראל חש לעזרה. הנכה מקריית-שמונה והאלמנה מקריית-גת שוב יתרמו את תרומתם. הם ישלמו את מיסיהם על כל זוג-גרביים והכילת-מרגרינה, ובכספים אלה תממן מדינת-ישראל את הפסדיה של אשפי הכורסה, הארונים אייזנברג, אלבין ושות'. כדאי להזמין פרופסור אחד מכל העולם כדי לראות את הפלא החברתי הזה. יתכן שהם יוכלו גם לקבוע את השם הנכון למיסטר זה. האם ראוי לקרוא לו קאפיציאליזם או סוציאטיזם?

עכבר לבן

איני יודע מדוע נזכרתי בסיפור הזה. אני פשוט אוהב להיזכר בו, וכל נהג בעולם יבין לנפשי. לפני עשרים וכמה שנים קיבלתי מיכר מברלין המיזרחית. החבר ואלטר אולברייכט, יושב-ראש מועצת השרים של הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית, הזמין אותי לסקר את המישפט שנערך שם להאנס גלובקה.

גלובקה זה היה אז מנכ"ל מיישר ראשי-הממשלה בגרמניה המערבית, אחרי שמילא תפקיד אפל למדי בפיתרון הסופי של השאלה היהודית ברייך השלישי. הממשלה הקומוניסטית במיזרח-גרמניה ערכה לו מישפט-ארום כהעדרו. זה היה טכסיס של תעמולה, ולא התייחסתי להזמנה כרצינות-יתר.

אך הזדמן לי אז לנסוע לגרמניה, ולקחתי את המיכר עימי. כשהייתי בברלין המערבית נזכרתי בו. אמרו לי שעלי לראות את ברלין המזרחית, שזו חווייה. אמרתי לעצמי: מדוע לא?

שכרתי פולקסוואגן ארום בעיר המערבית, עברתי את הגבול במחסום-צירלי ומצאתי את עצמי בפעם הראשונה בחיי במדינה קומוניסטית. התחלתי לנסוע — ואז גיליתי שאני בגרען. ולא דווקא בגלל הסיבות הרשומות בספריהם של קארל מארכס ופרידריך אנגלס.

בברלין המזרחית נמצא מרכז העיר, שהיה רובעיה-ממשלה בימי הקיסר והרייך השלישי. יש שם רחובות נהדרים, כרוחב שאנזאליה בפאריס. רחובות ישרים כסרגל, רחבים כאיצטדיון, ארוכים כמסלולים של נמלי-עופה סילוני. ובעיקר: ריקים, ריקים כימעט לגמרי.

בימים ההם כימעט ולא היו שם מכוניות פרטיות. בצהריים היו השרדות הענקיות ריקות כימעט כמו רחובות תל-אביב ביום הכיפורים. התחלתי לנסוע. 50 קמ"ש, 60 קמ"ש, 100 קמ"ש, 120 קמ"ש בלב העיר. כבר רזומתי פעם שאני לוקה במחלת-מהירות, מאז שרותי בשועלי שימשון.

אחו כי ריבוק. הרתי הלוך וחוזר, שעטתי כמו במסלול של מירוץ-מכוניות. הייתי שיכור-מהירות. לפתע שמעתי צפירה וראיתי נראי תמונה שעוררה אותי משיכרוני. שוטר גדל-מידות דהר אחרי על אופנוע גדל-מידות.

הוא לבש את המדים הלכנים של שוטרי-התנועה, הקרויים בשל כך בשפת-העם הברלינית, "עכברים לבנים". האטתי את המהירות. השוטר עבר על פני אותה לי לעצור. נצמדתי למדרכה הקרובה ביותר ועמדתי.

השוטר עצו לפני. באיטיות של מחוג קטן בשעון ירד, העמיד את אופנועו. בדיק אם הוא עומד היטב. באיטיות פשט את כפפותיו. באיטיות הוא פנה אחורה, לעברי. באיטיות שלף פינקס. בצעדים איטיים ומדודים הוא ניגש אלי. לרגע עמד דומם ליד דלת מכוניתי. אחר-כך לבש מין פאנוריה של חיוך. לבסוף הפליט בנרמניה גסה, בעלת מיבטא ברליני עבה: "ובכן, מה אתה חושב שאתה עושה?"

חיכתי את חיוכי המתוק ביותר. "ברוך השם שאתה פה, אדוני השוטר, קראתי, אני יוקק לעזרתך מאור-מאור, כימעט נואשתי. אולי תוכל להגיד לי היכן המקום הזה?" צל עבר על פניו. משהו לא מצא חן בעיניו. הושטתי לו את המיכר. באי-רצון בולט הוא נטל אותו לידו והחל קורא אותו. מעולם לא ראיתי אדם שמתנה לנגד עיניו במהירות כה רבה בצורה כל-כך קיצונית. היה זה כאילו נקר בלון בסככה. כמעט שמעתי את האוויר יוצא בשריקה חדה.

כאשר הגיע אל החתימה — החבר ואלטר אולברייכט — כמעט ועמד רום. יציבתו השתנתה לגמרי. השוטר המגודל, מלא-החשיבות, השש לקראת קורבן, נעלם כלא היה. את מקומו תפס משרת נכנע במדי-שרד לבנים. "אדוני, אמר והצדיע, הוא לא לנסוע אחרי. אני אביא את אדוני אל המקום!"

הוא חזר בצעדים מהירים אל אופנועו, עלה עליו בתנועה חדה, התניע אותו במכת-רגל והפעיל את הצופר. הוא זינק מן המקום במהירות של 80 קמ"ש, ואני דהרתי אחריו.

כשהגענו אל אולסדה-מישפט עצר בשריקה חדה, קפץ מן האופנוע, מיהר אלי, פתח את דלת מכוניתי, הצדיע והודיע: "זה כאן, אדוני!"

כיום, כשאני עולה לירושלים ורואה מכונית בעלת שלט ארום נוסעת אחרי, אני נזכר במעשה ההוא בעצב מסויים. אני יודע: רגעים נהדרים כאלה אינם חוזרים על עצמם.

לא תפרגן

ידידה, שחזרה זה עתה ארצה אחרי שהייה של כמה שנים בצרפת-הברית, טוענת כי התכונה הישראלית הבולטת ביותר והיא "לא תפרגן". יתכן מאוד שהיא צודקת.

גם אני חשתי בכך לא פעם. דווקא בשובי מארצות-הברית. כי נדמה שהאמריקאים טהורים מן התכונה הנלווה הזאת יותר מאחרים.

נניח שפלונני הרוויח בכורסה מיליון דולאר, בשעה שאתה לא הרווחת דבר. מהי התגובה שלך?

התגובה האמריקאית הטיפוסית היא שימחה. "אהה", אתה אומר לעצמי, "הוא הרוויח מיליון? הוא לא יותר חכם ממני. היה לו מול. מחר יהיה לי מול, וגם אני ארוויח מיליון."

כלומר: הרווח שלי-הזולת משמח אותך. לא מפני שאתה אדם כל-כך טוב, אלא מפני שזה מוכיח לך את האפשרות לרווח רומה. אתה יכול לקנא באיש — זה בהחלט טיבעי — אבל אין בקינאה זו זדון. אתה יכול לקנא בשכן שיש לו מכונית יותר חדישה, אך לא יעלה על דעתך לקחת אותה ממנו.

תגובה הישראלית הטיפוסית היא זעם. מה זאת אומרת, הוא

הרוויח מיליון? האידיאות הוזה? החרא הוזה? למה זה מגיע לו? למה זה לא מגיע לך? ואללה, אני אדפוק את המאניאק הזה! זה נקרא לא לפרגן.

אתה יכול לתאר לעצמך את העניין בצורת פיראמדה. שניים מתחילים משני הצדדים בכסיס. הוא הגיע למעלה, אל התד. אתה נשאר למטה. יש לך הברירה בין שתי מישאלות: שתגיעם אתה למעלה, לאותו המקום עצמו, או שההוא יירד שוב למטה. למקום שבו התחיל.

האמריקאי המצוי יבחר, בלי היסוס, במישאלה הראשונה. חוששני שהישראלי המצוי יבחר במישאלה השנייה. אם תתגשם, הוא יינה הרבה יותר, מפני שהשימחה-לאיד מתוקה משמחת-ההישג. מה גם שההישג מחייב מאמץ כלשהו.

סר אלפרד ושיח' עודד

קראתי השבוע סיפור קטן על הוגה-דיעות בריטי מכובד, סר אלפרד שרמן. אביר זה של הממלכה הבריטית, כך למדתי, הוא האידיאלוג האהוב על מרגרט תאצ'ר, והיא מקשיבה לעצותיו בכל עניין חשוב.

לא יכולתי להתאפק מצחוק. כי לנגד עיני עלתה תמונה בלתי-נסחכת. זה היה בשנות ה-50, העולם הזה ניסה או להוציא שבועון בשפה האנגלית. חיפשנו עורך. עיתונאי ישראלי שהאנגלית היא שפת-אמו. בין שאר המועמדים התקשר עימי אחד אלפרד שרמן, וקבעתי עימו פגישה במושרי.

איחרתי במיקצת לפגישה. כבואי אמרה לי המזכירה שהיא הכניסה את מר שרמן לחדרי, ושהוא ממתין לי שם. נכנסתי, ולרגע נעתקו המילים מפני. היה נרמה לי שאני חולם, או שאני נמצא בסרט הומוריסטי צרפתי או אנגלי. היה זה יום חמישי מחניק. החום הגיע ל-33 מעלות, ובמישרר לא היה עדיין מיווג-אוויר. היה חם. חם מאור.

כפינת החדר, בכורסה, ישב אדם שמנמן, נמוך-קומה. הוא לבש חליפה לבנה מהודרת, ועניבת-פאפיון לצווארו. בירו ניפנף בתנועות לאות במניפה נשית.

אני לבשתי, כמובן, חולצת-טריקו ומכסיים קצרים. המראה הספיק לי להחליט כי האיש אינו יכול להתאים לעריכת עיתון ישראלי. אחריו שיחה, התחזק בי ריעה זו. אלפרד שרמן לא ערך את השבועון שלנו.

מאז עקבתי מרחוק אחרי מעשיו של האיש המזור. היומן הארץ שיגר אותו לכריטינה, והוא שלח משם את כתבותיו. היה להו צביון לעזני חזק. היה ברור כי אלפרד שרמן, שחתם בשם "א. שם", הוא אודה מושבע של האפארטהייד בדרום-אפריקה, וחסידי הגזע הבריטי אינוק פוואל, שכוכבו דרך או בשמי הימין הקיצוני-קיצוני של לונדון.

נימה זו שכתה, כנראה, את ליבה של הגברת תאצ'ר. איני יודע אם הלכה העורכת אצל הזוריר או הזורירה אצל העורב. לאיש הוענק תואר-אבירות, והנהו לפנינו, סר אלפרד.

נדמה לי שאת מקומו בהארץ תפס מאז עודד וראי, כתב העיתון לעזניים ערביים, יוצא-עיראק שהפך מזה שנים רובר ראשי של הפלאנגות בישראל. הוא משמש מעין צינור, שדרכו זורמת תשפוכת-הביבים של רדיה-הפלאנגות אל הציבור הישראלי.

מי יודע, אולי יאיר לו מזלו, ואמין אל-ג'מיל יעניק לו בסופו של דבר תואר-אצולה לבנוני? אם יש לנו סר אלפרד, מדוע שלא יהיה לנו שיח' עודד?

היכן הצד השני?

התבוננתי בעימות הלילי בין שימחה דניץ, מי שהיה שגרירה של גולדה מאיר בוושינגטון, ובין יורם גוונ'נסקי, מן הפעילים היהודיים ברכ"ח. הנושא היה הפלישה האמריקאית לאי גרנאדה, והשניים התנצחו בלהט. לפי דניץ, האמריקאים צדקו ב-100% — ולוא רק מפני שאין יותר אחוזים. לפי גוונ'נסקי, הסובייטים צדקו, צודקים ויצדקו לעד.

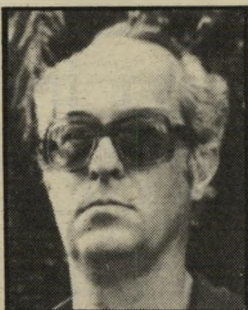
לפתע עלתה בלבי מחשבה שובבה: מה היה קורה אילו התחלפו השניים? אילו היה דניץ מתחיל לפתע להצדיק את מוסקווא, וגוונ'נסקי היה הופך חסיד-שוטה של וושינגטון?

התשובה היא: שום דבר לא. הם היו ממשיכים לרבר באותה השפה, להשתמש באותן הסי יסמות, לטעון באותו הלהט. בעצם אין הבדל ביניהם.

עד לאותו רגע הערצתי את דן רביב על הענות להביא לטלוויזיה, בפעם הראשונה, איש רק"ח, כדי שיסביר את עמדת ברית-המועצות, תחת להשאיר מלאכה זו לאיזשהו פרופסור מאיזשהו מוסד-מחקר.

חידושים אלה הופכים את כותרת לילה לחידוש מרענן בשימון הטלוויזיוני.

אך אחרי מחשבה נוספת נדמה לי שהעימות היה מוטעה. כדי שהיה אמיתי, היו צריכים להושיב את שניהם — דניץ וגוונ'נסקי — בצד אחד של השולחן, ולערוך עימות בין שניהם לבין הצד הנגדי: אדם הדולג בעצמאות ישראל ובאי-תלותה הגמורה בשתי מעצמות-העל הברוטיות והתוקפניות גם יחד.

גוונ'נסקי